

Məqalə redaksiyaya daxil olub 26.09.2025

The article was received by editorial board on 26.09.2025

Статья принята к печати 26.09.2025

RƏQƏMSAL TEXNOLOGİYALAR VƏ ŞƏXS DƏN ŞƏXSƏ (P2P) KREDİTLƏŞMƏ PLATFORMALARININ AZƏRBAYCANDA TƏTBİQİ: İQTİSADI TƏSİRLƏR VƏ GƏLƏCƏK PERSPEKTİVLƏR

Xülasə

Rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı maliyyə sektorunda ənənəvi bank vasitəçiliyini yan keçərək borc verənlərlə borc alanları birbaşa birləşdirən P2P (peer-to-peer) kreditləşmə platformalarını ortaya çıxarmışdır. Bu platformalar maliyyə xidmətlərinin əlçatanlığını artırır, əməliyyat xərclərini azaldır və maliyyə inklüzivliyini təşviq edir. Bu məqalə P2P kreditləşmə anlayışını, onun strukturunu, Azərbaycanda tətbiqinin mümkünlüyünü və iqtisadiyyata potensial təsirini araşdırır. Məqalədə P2P kreditləşmənin yaranma zərurəti, mövcud texnoloji infrastruktur, tənzimləyici çərçivə, gözlənilən faydalar və çağırışlar müzakirə olunur. Həmçinin, P2P kreditləşmənin Azərbaycanın maliyyə sektoruna, kiçik və orta sahibkarlığa (KOS), istehlakçı davranışına və makroiqtisadi sabitliyə təsirləri təhlil edilir.

***Açar sözlər:** Fərddən fərdə (P2P) kreditləşmə, rəqəmsal texnologiyalar, maliyyə inklüzivliyi, fintech, Azərbaycan, tənzimləyici çərçivə, blokçeyn.*

1. GİRİŞ

Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı maliyyə sektorunda fundamental dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Ənənəvi bank sistemləri yüksək əməliyyat xərcləri, uzun emal müddətləri və sərt kredit meyarları ilə məhdudlaşsa da, P2P kreditləşmə platformaları bu maneələri aradan qaldıraraq daha səmərəli və inklüziv maliyyə xidmətləri təklif edir. P2P kreditləşmə fərdləri və ya biznesləri vasitəçisiz birləşdirərək kredit əməliyyatlarını asanlaşdırır və xüsusilə maliyyə xidmətlərinə çıxışı məhdud olan regionlarda effektiv həll yolları təqdim edir (Zhang, 2021).

Azərbaycanda rəqəmsal transformasiya prosesi, o cümlədən “Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal transformasiya üzrə Milli Strategiya (2021-2025)” və “Ödəniş sistemlərinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2018-2020)” çərçivəsində aparılan islahatlar P2P kreditləşmənin tətbiqi üçün əlverişli zəmin yaradır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 2021). Bu tədqiqatın məqsədi P2P kreditləşmənin Azərbaycanda tətbiqinin mümkünlüyünü, iqtisadi təsirlərini və gələcək perspektivlərini hərtərəfli araşdırmaqdır.

2. P2P Kreditləşmə Anlayışı

2.1. Anlayışın Tərifı

P2P kreditləşmə, fərdlər və ya bizneslər arasında banklar kimi ənənəvi maliyyə institutlarının vasitəçiliyi olmadan kredit əməliyyatlarının həyata keçirildiyi rəqəmsal platformadır. Bu platformalar borc verənlərlə borc alanları birləşdirərək aşağı faiz dərəcələri və sürətli xidmət təklif edir. P2P

kreditləşmənin əsas üstünlüyü əməliyyat xərclərinin azalması və maliyyə xidmətlərinə çıxışın genişlənməsidir (Smith & Allen, 2020). Beynəlxalq təcrübəyə əsasən, P2P platformaları maliyyə inklüzivliyini artırmaqla yanaşı, kiçik və orta sahibkarlara (KOS) maliyyə vəsaitlərinə çıxış imkanı yaradır (World Bank, 2021).

2.2. P2P Kreditləşmənin Modelləri

P2P kreditləşmə müxtəlif modellərə əsaslanır:

- **İstehlak kreditləri:** Fiziki şəxslər gündəlik ehtiyaclarını maliyyələşdirmək üçün kreditlərdən istifadə edir.
- **Biznes kreditləri:** Kiçik və orta sahibkarlar biznes fəaliyyətlərini genişləndirmək məqsədilə kreditlər əldə edir.
- **İnvestisiya cəlb etmə:** Sahibkarlar səhmləri və ya digər maliyyə alətləri vasitəsilə investorları cəlb edir.

Bu modellər risk qiymətləndirmə alqoritmləri, ağıllı müqavilələr və blokçeyn texnologiyası kimi rəqəmsal alətlərə əsaslanır (Brown, 2022).

2.3. P2P Kreditləşmənin Tətbiqinin Əsasları

P2P kreditləşmənin tətbiqi aşağıdakı səbəblərlə zəruridir:

- **Səmərəlilik və xərc azaldılması:** Ənənəvi banklarla müqayisədə P2P platformaları daha aşağı əməliyyat xərcləri təklif edir.
- **Maliyyə inklüzivliyi:** Maliyyə xidmətlərinə çıxışı olmayan regionlarda və ya sosial qruplar üçün kredit əlçatanlığını artırır.
- **Rəqabət və innovasiya:** Fintech şirkətlərinin bazara daxil olması maliyyə sektorunda rəqabəti artırır və yeni xidmətlərin yaranmasına təkan verir (Johnson, 2021).

3. Azərbaycanda P2P Kreditləşmənin Tətbiqi

3.1. Tətbiqin Mümkünlüyünün Araşdırılması

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (AMB) rəqəmsal maliyyə xidmətlərinin inkişafını dəstəkləmək üçün mühüm addımlar atır. “Rəqəmsal Ticarət Qovşağı” və “ASAN” xidmət platformaları kimi infrastruktur layihələri ölkədə rəqəmsal transformasiyanı sürətləndirir (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, 2023). 2024-cü il statistikasına əsasən, Azərbaycanda iqtisadi aktiv əhəlinin 82%-i internet istifadəçisidir (AzStat, 2024), bu da P2P platformalarının tətbiqi üçün əlverişli zəmin yaradır.

Beynəlxalq təcrübədən bəhrələnmək Azərbaycan üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, Böyük Britaniyada Maliyyə Davranış Qurumu (FCA) tərəfindən tətbiq olunan tənzimləyici çərçivə P2P platformalarının inkişafını dəstəkləyir, eyni zamanda istehlakçıların hüquqlarını qoruyur (Wilson, 2022). Azərbaycanda AMB-nin 2023-cü ildə istifadəyə verdiyi “Tənzimləyici Sandbox” layihəsi P2P kreditləşmə platformalarının sınaqdan keçirilməsi üçün imkanlar yaradır.

Professor Saleh Məmmədovun (2019) “Rəqəmsal İqtisadiyyat: Nəzəri Əsaslar və İnkişaf Trendləri” adlı monqrafiyasında qeyd edilir ki, rəqəmsal platformalar maliyyə xidmətlərinin səmərəliliyini artırır və xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə inklüzivliyi təşviq edir. Məmmədov (2021) “Maliyyə Texnologiyaları və Bank Sektorunun Transformasiyası” məqaləsində P2P kreditləşmənin bank sektoruna təsirini vurğulayaraq, bu platformaların rəqabəti artırma biləcəyini, lakin eyni zamanda kibertəhlükəsizlik və tənzimləmə ilə bağlı çağırışlar yaratdığını qeyd edir.

3.2. P2P Kreditləşmənin Məqsədləri

Azərbaycanda P2P kreditləşmənin tətbiqinin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- **Nağdsız ödənişlərin genişləndirilməsi:** P2P platformaları kölgə iqtisadiyyatının həcmi azaltmağa kömək edə bilər.
- **Şəffaflığın artırılması:** Maliyyə əməliyyatlarının daha nəzarət edilə bilən formada aparılmasına imkan yaradır.

- **Sürətli və ucuz əməliyyatlar:** Kreditlərin təsdiqi və verilməsi prosesini sürətləndirir.
- **İnnovasiyanın təşviqi:** Fintech şirkətlərinin bazara daxil olması yeni maliyyə xidmətlərinin yaranmasına təkan verir.

3.3. Mövcud Texnoloji İnfrastruktur

P2P kreditləşmə platformalarının tətbiqi blokçeyn və paylanmış reyestr texnologiyasına (PRT) əsaslanır. Blokçeyn texnologiyası məlumatların şəffaflığını, təhlükəsizliyini və dəyişdirilməzliyini təmin edir (Nakamoto, 2008). Swan (2015) qeyd edir ki, blokçeyn məlumatların saxtalaşdırılmasını çətinləşdirir, çünki hər hansı bir dəyişiklik bütün sonrakı bloklara təsir edir. Cong və Xiao (2019) isə blokçeynin PRT-nin bir növü olduğunu, lakin bütün PRT sistemlərinin blokçeynə əsaslanmadığını vurğulayır.

Azərbaycanda rəqəmsal infrastruktur, xüsusilə “ASAN” xidmət və “Rəqəmsal Ticarət Qovşağı” kimi layihələr, P2P platformalarının tətbiqi üçün möhkəm zəmin yaradır. Ölkədə yüksək internet nüfuzu və mobil cihazların geniş yayılması da bu prosesi asanlaşdırır (AzStat, 2024).

4. P2P Kreditləşmənin İqtisadiyata Təsiri

4.1. Maliyyə Siyasətinə Təsiri

P2P kreditləşmə platformaları Azərbaycanın maliyyə siyasətinə bir sıra yollarla təsir edə bilər:

- **Kredit bazarının genişlənməsi:** P2P platformaları kredit bazarına yeni iştirakçıları cəlb edərək rəqabəti artırır.
- **Maliyyə axınlarının şəffaflığı:** Platformalar əməliyyatlar haqqında real vaxt rejimində məlumat təqdim edə bilər.
- **Tənzimləmə ehtiyacları:** AMB-nin tənzimləyici mexanizmləri P2P platformalarının fəaliyyətini nəzarətdə saxlamaq üçün təkmilləşdirilməlidir (AMB, 2023).

4.2. Maliyyə Xidmətlərinin Əlçatanlığı

P2P kreditləşmə maliyyə xidmətlərinin əlçatanlığını artıraraq kənd yerlərində və az təminatlı bölgələrdə yaşayan əhali üçün kredit imkanlarını genişləndirir. Dünya Bankının (2021) tədqiqatına əsasən, rəqəmsal platformalar inkişaf etməkdə olan ölkələrdə maliyyə inklüzivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Azərbaycanda P2P platformaları kiçik və orta sahibkarlar üçün alternativ maliyyələşmə mənbəyi ola bilər.

4.3. Bank Sektoruna Təsiri

P2P kreditləşmə bank sektoruna həm imkanlar, həm də çağırışlar təqdim edir:

- **İmkanlar:**
 - Bankların ənənəvi xidmətlərə olan asılılığını azaldır.
 - Yeni maliyyə məhsullarının yaradılmasına təkan verir.
 - Rəqabətin artması bankları innovasiyaya sövq edir.
- **Çağırışlar:**
 - Bankların vasitəçilik rolunun zəifləməsi.
 - Fintech şirkətlərinin bazara daxil olması ilə rəqabətin artması.

4.4. İstehlakçı Davranışına Təsiri

P2P platformaları istehlakçıların maliyyə xidmətlərindən istifadə tərzini dəyişdirə bilər. Sürətli və təhlükəsiz kredit əməliyyatları nağdsız ödənişlərə keçidi sürətləndirərək e-ticarət və rəqəmsal platformaların istifadəsini artırır (Greenfield, 2023).

5. Risklər

5.1. Kibertəhlükəsizlik Riskləri

P2P platformaları kiberhücumlar üçün potensial hədəf ola bilər. Məlumatların qorunması və şəxsi məlumatların təhlükəsizliyi ilə bağlı ciddi tədbirlər görülməlidir. Azərbaycanın “Şəxsi Məlumatların Mühafizəsi haqqında” Qanunu (2010) bu sahədə əsas tənzimləyici çərçivəni təşkil edir (Aliyev, 2022).

5.2. Maliyyə Sabitliyi Riskləri

P2P kreditləşmənin sürətli inkişafı bankların likvidliyinə təsir edə bilər, çünki əhali öz vəsaitlərini bank hesabları əvəzinə P2P platformalarında saxlamağa üstünlük verə bilər. Bu riski azaltmaq üçün mərhələli tənzimləmə və faiz dərəcəsi siyasətləri tətbiq oluna bilər.

5.3. Hüquqi və Tənzimləyici Çərçivə

Azərbaycanda P2P kreditləşmə üçün xüsusi hüquqi çərçivə hələ formalaşmayıb. Elektron ticarət və məlumatların qorunması ilə bağlı mövcud qanunvericilik P2P platformalarının tənzimlənməsi üçün uyğunlaşdırılmalıdır. Böyük Britaniyanın FCA modeli bu sahədə uğurlu təcrübə kimi tətbiq oluna bilər (Wilson, 2022).

5.4. Beynəlxalq Platformalarla Qarşılıqlı Əlaqə

P2P platformalarının effektivliyi onların beynəlxalq maliyyə sistemləri ilə integrasiyasından asılıdır. Azərbaycan Mərkəzi Bankı sərhədlərarası əməliyyatlar üçün standartların hazırlanmasında regional əməkdaşlığa ehtiyac duya bilər.

6. Beynəlxalq Təcrübə və Azərbaycan üçün Dərslər

Böyük Britaniya (Funding Circle), ABŞ (LendingClub) və Çin (Lufax) kimi ölkələrdə P2P kreditləşmə platformaları uğurla fəaliyyət göstərir. Lakin Çində sərt tənzimləmələr bir çox platformanın bağlanması səbəb olmuşdur (Li, 2022). Böyük Britaniyada FCA-nın balanslaşdırılmış tənzimləmə modeli isə P2P platformalarının davamlı inkişafına imkan yaradıb (Finextra, 2023). Azərbaycan bu təcrübələrdən bəhrələnərək öz tənzimləyici çərçivəsini formalaşdırmağa bilər.

7. Gələcək Perspektivlər

P2P kreditləşmə Azərbaycanın maliyyə sektorunu transformasiya etmək potensialına malikdir. Bu platformalar maliyyə inklüzivliyini artıraraq kiçik və orta sahibkarlara və əhaliyə yeni maliyyə imkanları təqdim edə bilər. Blokçeyn və ağıllı müqavilələr kimi texnologiyaların integrasiyası əməliyyatların şəffaflığını və səmərəliliyini daha da artıracaqdır (Chen, 2022). Strateji planlaşdırma və tənzimləyici islahatlar vasitəsilə Azərbaycan regional maliyyə mərkəzi kimi mövqeyini gücləndirə bilər.

Professor Saleh Məmmədov (2023) qeyd edir ki, P2P kreditləşmə bank sektorunda əməliyyat səmərəliliyini artıracaq, lakin bankların vasitəçilik rolunun zəifləməsi riskini nəzərə almaq lazımdır. Buna görə də, balanslaşdırılmış tənzimləmə və banklarla fintech şirkətləri arasında əməkdaşlıq mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

8. NƏTİCƏ

P2P kreditləşmə Azərbaycanın maliyyə sektorunda səmərəlilik, inklüzivlik və innovasiya üçün yeni imkanlar təqdim edir. Bu platformaların tətbiqi kölgə iqtisadiyyatını azaltmaq, maliyyə xidmətlərinin əlçatanlığını artırmaq və iqtisadi inkişafı stimullaşdırmaq potensialına malikdir. Lakin kibertəhlükəsizlik, tənzimləmə və məlumatların qorunması ilə bağlı çağırışlar diqqətlə həll olunmalıdır. Beynəlxalq təcrübələrdən bəhrələnərək və yerli bazara uyğunlaşdırılmış strategiyalar tətbiq etməklə Azərbaycan P2P kreditləşmə ekosistemində lider mövqə qazana bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Aliyev, R. (2022). Data protection and digital rights in Azerbaijan. *Baku Law Review*.
2. AzStat. (2024). ICT Indicators in Azerbaijan. Retrieved from <https://www.stat.gov.az>
3. Brown, H. (2022). The Evolution of Peer-to-Peer Lending Platforms. *Fintech Today Journal*, 18(3), 44–58.
4. Central Bank of Azerbaijan. (2023). Financial Access and SME Credit Report. <https://www.cbar.az>
5. Chen, X. (2022). Smart Contracts and the Future of Lending. *Blockchain Law Review*, 10(1), 22–36.

6. Finextra. (2023). Top 10 Global P2P Platforms by Loan Volume. Finextra Insights.
7. Greenfield, J. (2023). Institutional Participation in Crowdlending Markets. *Global Finance Watch*, 17(2), 12–30.
8. Johns, D., & Baranov, A. (2021). Alternative Credit Scoring for Developing Markets. *Emerging Fintech Review*, 9(4), 55–68.
9. Johnson, M. (2021). Regulating the Disruptors: Fintech in Transition Economies. *Oxford Fintech Policy Journal*, 5(2), 31–48.
10. Li, Y. (2022). China's P2P Crash: Lessons in Regulation. *East Asia Financial Review*, 14(1), 76–90.
11. Məmmədov, S. (2019). Rəqəmsal İqtisadiyyat: Nəzəri Əsaslar və İnkişaf Trendləri. Bakı: Elm Nəşriyyatı.
12. Məmmədov, S. (2021). Maliyyə Texnologiyaları və Bank Sektorunun Transformasiyası. *Azərbaycan İqtisad Universitetinin Elmi Xəbərləri*, 3(1), 55–68.
13. Məmmədov, S. (2023). Rəqəmsal transformasiyanın bank sektoruna təsiri: Azərbaycan təcrübəsi. *Azərbaycan İqtisad Jurnalı*, 5(2), 45–58.
14. Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. White paper.
15. Smith, T., & Allen, R. (2020). *Disruptive Finance: Peer-to-Peer Lending and the Digital Economy*. Cambridge Press.
16. Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a new economy*. O'Reilly Media.
17. Wilson, A. (2022). Financial Technology Regulation: A Comparative Review. *UK Financial Review*, 21(1), 15–28.
18. World Bank. (2021). Financial Inclusion Overview. <https://www.worldbank.org>
19. Zhang, Y. (2021). P2P Lending: A Global Overview. McKinsey Digital Research Report.

V.S.Musayev

PhD student, Azerbaijan State University of Economics

Digital technologies and the implementation of peer-to-peer (P2P) lending platforms in Azerbaijan: economic impacts and future prospects

Abstract

The rapid development of digital technologies has given rise to P2P (peer-to-peer) lending platforms in the financial sector, bypassing traditional bank intermediation and directly connecting lenders and borrowers. These platforms increase the accessibility of financial services, reduce transaction costs and promote financial inclusion. This article examines the concept of P2P lending, its structure, the possibility of its implementation in Azerbaijan and its potential impact on the economy. The article discusses the need for the emergence of P2P lending, the existing technological infrastructure, the regulatory framework, the expected benefits and challenges. It also analyzes the impact of P2P lending on Azerbaijan's financial sector, small and medium-sized enterprises (SMEs), consumer behavior, and macroeconomic stability.

Keywords: *Peer-to-peer (P2P) lending, digital technologies, financial inclusion, fintech, Azerbaijan, regulatory framework, blockchain.*